

РЕЗЮМЕ

А. О. Рубан. Влияние философии образования на пути формирования политической культуры личности.

В статье исследовано влияние философии образования на формирование политической культуры личности, гражданской образованности, компетентности, опыта гражданского участия в жизнедеятельности общества и гражданской зрелости личности. Особенное внимание уделено проблеме формирования и выражения собственной мысли, рационально-критического мышления по проблемам политической жизни общества.

Ключевые слова: философия образования, политическая культура, политическое воспитание, политическое сознание, политическое поведение, политическое образование.

SUMMARY

A. O. Ruban. Influence of Philosophy on Philosophy on Ways of Formation to Political Culture of Person.

Influence of philosophy education on the formation of political culture of person, civil erudition, and competence, experience of civil participation in world's activity of society and civil maturity of person is researched in the article. Separate grants attention of problem the formation and giving one's view, rational-critical thought from the problem of political life society.

Key words: philosophy of education, political culture, political education, political faint, political behavior, political education.

УДК 261.5

А. О.Кислий

Чернігівський національний педагогічний
університет ім. Т. Г. Шевченка

РЕЛІГІЙНА ОСВІТА ТА НАУКА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто систему релігійної освіти та науки в Україні. Розкрито її сучасний стан, визначено основні шляхи розвитку в суспільному середовищі. Проаналізована проблема співвідношення релігійної та світської освіти і науки в Україні.

Ключові слова: релігійна освіта, духовні навчальні заклади, богослов'я, християнська етика.

Сучасне релігійне життя в Україні відзначається позитивними зрушеннями та наявністю вагомих проблем у суспільному середовищі. Очевидним стає інтерес громадськості до релігії та церкви. Використання гуманістичних цінностей релігії для значної частини суспільства є основним

шляхом виходу із суспільної та духовно-моральної кризи. Актуальним у сучасних умовах формування українського громадянського суспільства є питання релігійної освіти та науки.

Особливо значущі у дослідженні цієї проблематики зауваження наукових діячів та духовенства. Служителі церкви обґрунтовують та доводять беззаперечні переваги релігійної освіти у школі та громадському середовищі, обстоюючи свою віру та релігійне вчення. Конститутивними в такій роботі є висновки науковців та державних діячів (В. Бондаренко, М. Закович, Н. Кочан, М. Новиченка, Т. Тхоржевської та ін.), що, відкидаючи заангажованість церковного простору в умовах сучасного суспільства, намагаються визначити перспективи у цій сфері.

Зі становленням України як незалежної держави активно розпочали працювати традиційні церкви, які попри втрати, пов'язані з протидією їм з боку тоталітарної влади, зберегли значні можливості виконувати першочергові функції: проповідувати і навчати людей віри. Новий характер державно-церковних відносин та вільний розвиток релігійних організацій зумовили нові можливості для розвитку та вдосконалення цієї роботи і насамперед осмислити і реалізувати їхні плани щодо участі церкви в освітньо-виховному та науковому процесах. Керуючись чинним законодавством, влада розуміє роль церкви в історії українського народу і в сучасному суспільному житті як інституту Божого для просвітницького та морального оздоровлення суспільства, передусім через виховання віруючих.

Маючи багатий досвід роботи у суспільному середовищі церква виконує не тільки віроповчальні функції, а й сформувала на даний час фундаментальну освітню та наукову базу. Релігійні організації, що діють в Україні, створили на основі своєї ідеології та віровчення систему освітніх закладів. За роки української державності загальна кількість установ духовної освіти збільшилась у кілька разів, і на сьогодні становить 196 духовних академій, університетів, семінарій, інститутів, вищих духовних шкіл, біблійних коледжів, колегій, училищ та 12 633 недільних шкіл [4]. Стає зрозумілим, що церква має значний потенціал у справі навчання та виховання молодого покоління, розвитку науки.

До духовних навчальних закладів різних релігійних організацій приймаються особи, що отримали освіту в загальноосвітній школі і володіють теоретичними знаннями та практичними навичками з основ богослов'я. Такі вимоги визначають певне коло людей, що бажають і в перспективі можуть отримати духовну освіту.

У роботі окремих релігійних навчальних закладів застосовуються передові освітні досягнення. Програми навчальних предметів з підготовки спеціалістів та науковців в основі містять новітні напрацювання, що перевірені історичним досвідом й ефективно працюють з підготовки необхідних спеціалістів у сучасних умовах як України, так і зарубіжних держав. Участь в освітньому процесі викладачів, серед яких значний процент становлять доктори наук, професори з багатьох країн світу, підносить науковий авторитет такої роботи.

Географічне розташування релігійних навчальних закладів визначається історичними передумовами поширення віровчення та сконцентрованістю парафій. Спостерігається нерівномірне охоплення території України та формування окремих осередків духовної освіти. Такий стан визначає проблематичність у становленні єдиної системи духовної освіти і демонструє складність у взаємовідносинах між церквами. Окремі релігійні організації мають свої навчальні заклади практично у всіх областях України, що є свідченням широкомасштабної освітньої роботи з підготовки проповідників для задоволення власних потреб, але не свідчить про її якість.

Релігійні навчальні заклади виконують широкі освітні функції, головне завдання яких – підготувати майбутніх пастирів і педагогів відповідного рівня. Навчання не обмежується вивченням окремих предметів та оволодінням певною сумою знань. Важлива увага приділяється формуванню християнського світогляду і глибокій церковній свідомості, адже в навчанні спостерігається суттєвий відрив від духовних переконань і посилюється зв'язок зі світським середовищем. На навчальні заклади вище духовенство покладає великі надії щодо необхідності систематизації богословської науки та консолідації зусиль для підготовки високоосвічених священнослужителів. Освітні заклади різних релігійних конфесій, формулюючи свої академічні принципи, фундаментують особливості духовної освіти.

У духовних навчальних закладах розв'язується проблема підготовки наукових кадрів з-поміж своїх вихованців та підвищення кваліфікації. Для потреб церкви вони готують магістрів та докторів відповідних наук, професорів академічних кафедр. На сьогодні в Україні недостатньо науковців-богословів і тому значний відсоток наукової продукції надходить із-за кордону. А відсутність учених рад із захисту дисертацій з окремих спеціальностей свідчить про недостатній рівень наукових досліджень. Тому для здобуття наукового ступеня часто необхідно продовжувати навчання за кордоном.

В Україні існує розвинута мережа православних навчальних закладів. Структура навчальних закладів створена на основі моделі православної духовної освіти. Така модель освіти тримається на історичних традиціях православного християнства і ввібрала досягнення останніх років, що внесли корективи і визначили специфіку сучасної освітньої системи та окреслили основні шляхи її розвитку. Модель духовної освіти спрямована на максимальне задоволення потреб церкви необхідними кадрами священнослужителів.

Рівень богословської освіти визначає для церкви основні магістральні шляхи реалізації власних потенційних можливостей у суспільному середовищі. Сучасний стан духовної освіти вимагає формулювання концептуальних засад реформування. Це поступовий, тривалий та складний процес. Така діяльність націлена на ближню перспективу – якнайшвидше підготувати кадровий потенціал та дальню – розробка стандартів для вдосконалення богословської освіти й науки, а також пошук шляхів взаємодії зі світськими навчальними закладами.

Становлення освітньої системи, яке було пов'язано з тривалим періодом гонінь, долаючи окремі труднощі, вже майже завершено, хоча якість духовної освіти залишається в різних навчальних закладах досить неоднорідною і неодмінно потребує свого подальшого вдосконалення. Не всі духовні навчальні заклади можуть матеріально забезпечити навчальний процес, рівноцінні за професійністю навчальних програм, достатньою підготовкою викладачів, а отже, і результатами діяльності. Значна частина релігійних організацій є новими на українських землях. Їхні освітні системи розроблені за кордоном і керуються передусім власними потребами, характерними для інших країн. Механічне перенесення запозичених стандартів ускладнює діяльність і перспективність окремих духовних шкіл. Тому головним завданням є не лише досягнення власної мети, а й адаптація до умов, що склалися в Україні [2, 41–45]. Наприклад, більшість протестантських релігійних організацій не сформували стабільної освітньої системи й постійно потребують освітнього підживлення з-за кордону, головну увагу приділяють проповідницькій роботі серед населення. У специфіці діяльності таких навчальних осередків спостерігається формування синтетичної моделі освіти, що поєднує вітчизняні освітні здобутки і всю розмаїтість освітніх норм запозичених за кордоном [2, 41].

Позитивним є той факт, що духовні навчальні заклади, спрямовуючи свою діяльність на підготовку кадрів священників, намагаються надати своїм вихованцям і більш широкі знання з окремих світських дисциплін. Це викликано необхідністю випускників спілкуватися з людьми поза межами церкви, маючи при цьому необхідну підготовку.

Важливою ланкою роботи церкви є загальнопросвітницький напрям. Катехізація населення, тобто релігійна освіта, що здійснюється через систему навчальних закладів, направлена на передачу інформації з метою підвищення релігійної освіченості населення. Основним освітнім інститутом з катехізації населення є недільна школа. Це одна із форм апостольського служіння церкви, що бере на себе місію першочергового навчання дітей основ віри.

Невід'ємною складовою стрімкого зростання релігійного середовища є розширення освітньої діяльності, що свідчить про розв'язання основних проблем у внутрішньому житті церкви. У процесі визначення високих моральних ідеалів як головної складової державного суспільного розвитку церква намагається відновити просвітницьку роботу, тобто здійснювати свою навчально-виховну діяльність поза власне церквою, прагнучи використати найрізноманітніші освітні форми у світському середовищі. Між представниками державних органів, церквами, науковою елітою, громадськістю ведуться дискусії у цій сфері.

Особливо гостро постає питання щодо запровадження освітнього курсу «Теологія» у державних навчальних закладах. Слід указати, що теологія – це не лише релігійна дисципліна. Вона поряд з іншими знаннями включає цілісну систему обґрунтованих учень про Бога, сукупність вироблених тією певною доказів істинності догматики, релігійної моралі, правил та норм життя

духовенства і віруючих, богоустановленості віровчення і церкви. Теологія – цілий комплекс гуманітарних наук, які, крім богословських, мають серйозні філологічні, філософські, історичні наукові знання, що підтверджується як історією науки, так і сучасним світовим досвідом. Вони утворюють величезний світовий досвід, накопичений багатьма століттями. Теологія – це науковий напрям, який не обмежується розробкою власної наукової тематики. Він збагачує культуру, науку, філософію, має важливе загальнонаукове і практичне значення. Поліконфесійність українського суспільства ускладнює вирішення поставленого завдання, адже необхідно говорити про «Теологію» православну, католицьку, протестантську, мусульманську тощо. Отже, необхідно обґрунтувати важливість вивчення і визначення конкретних механізмів розв'язання існуючої проблеми.

Актуальним питанням у церковно-світських відносинах є ліцензування богословської освіти. Церква наголошує на тому, що готує висококваліфіковані кадри, надає їм не гірші знання, ніж у державних освітніх закладах, але їхні стандарти не визнаються офіційною владою в Україні. Держава може визнати таку освіту, але церкві необхідно прийняти державний освітній стандарт, підготувати заклад до акредитації та залучити до викладання окремих предметів фахівців з державних ВНЗ. Крім того, органи освіти повинні контролювати навчально-виховний процес та якість підготовки спеціалістів у цих закладах, але такого контролю державні органи забезпечити не зможуть, оскільки це буде втручанням у внутрішні справи церкви, що суперечить чинному законодавству.

Порушується питання й про необхідність прирівняти богословські наукові ступені до державних, тобто науковцями будуть особи, які не мають повної вищої освіти і рівень знань яких не відповідає державним стандартам. Тому особі, яка прагне одержати науковий ступінь, необхідно, крім духовної освіти, оволодіти знаннями на рівні повної вищої освіти та отримати документ про закінчення державного вищого навчального закладу, а потім, маючи таку основу, займатися науковим дослідженням згідно з Положенням ВАК України. Разом з тим у перелік спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань включено спеціальність богослов'я. Тобто можна говорити про реальні кроки, здійснені з метою порозуміння у сфері богословської та світської науки [3].

Сьогодні всі традиційні християнські церкви в Україні проголошують здатність до реалізації власних програм у світському середовищі, наполягають на відкритті церквам доступу до школи та викладання основ релігії. Особливо за останні роки Церква та широкі кола українського суспільства жваво дискутують запровадження в загальноосвітній школі предмета «Основи християнської етики». Проведені дослідження засвідчили, що існує ціла низка серйозних проблем, пов'язаних з можливим уведенням «Основ християнської етики» у школі. Проекти впровадження цього предмета не мають досконалої програми з вивчення курсу, методичного забезпечення викладання,

матеріальної бази, відповідних кадрів тощо. Та головною перешкодою стали конфесійні протистояння, що показало складність виокремлення моральних цінностей християнства в масиві релігійних інститутів, хоча він не є безкінечним. У деяких випадках предмет було зведено до катехізаторської роботи, що тільки загостило міжконфесійні протиріччя. Проведена робота продемонструвала реальний ступінь готовності церкви до ведення такої широкомасштабної діяльності, а перед суспільством постала проблема посилення духовно-морального впливу церкви на дітей та молодь.

Соціологічні дослідження, проведені у країні, підтверджують зростання релігійності сучасного українського суспільства. Значна частина громадян позитивно ставиться до діяльності церкви та її навчальних закладів, похвально сприймає присутність релігійних предметів у світській освіті. В суспільстві відома постановка такого питання й виробилась думка щодо його можливого позитивного вирішення. Стає зрозумілим, що більшість підтримує можливість навчання і виховання дітей та молоді на основі християнської моралі [5]. Такий фактор засвідчує перспективність реалізації церквою освітньої програми у суспільному середовищі, що буде корисним і бажаним для окремих людей.

Останнім часом простежується тенденція до залучення нових форм та методів у системі богословської освіти. Досвід роботи приватних навчальних закладів під патронатом церкви, що практикується в багатьох державах світу, сприяє пошуку шляхів до відкриття в Україні подібних навчальних закладів. Такі навчальні заклади будуть покликані не лише надавати релігійну освіту, а й у межах освітніх державних стандартів готувати спеціалістів зі світських спеціальностей. Випускники, володіючи необхідними знаннями з окремих дисциплін, будуть необхідні церкві як релігійній організації, що намагається проникнути у всі сфери життя не тільки людини, а й держави. Тому саме церкві необхідно звернути увагу на відкриття навчальних закладів, що практикується у державі, під своїм патронатом, зробити рекламу такої освіти та показати її доцільність і переваги порівняно з іншими навчально-виховними установами. Це знімає цілий ряд проблем і дозволяє в сучасних умовах здійснювати свою просвітницьку діяльність.

Активна дискусія на тему «школа і церква» набрала по суті форму діалогу. З одного боку, сторона (всі провідні християнські церкви та зацікавлені у цьому особи), що порушує питання про перегляд змісту світської освіти, статус якої закріплений законодавством держави. З другого боку, компетентні органи державної влади, що керуються Конституцією України. Держава має свої інтереси й цілі і тому діалог в існуючій царині ще не набув завершеного вигляду. Його давні історичні традиції демонструють усю складність розв'язання проблем, що особливо гостро постали сьогодні.

Хоча ця проблематика залишається нерозв'язаною й має перспективний характер, на сьогодні вже можна говорити про зрушення у цій сфері. На думку В. Бондаренка, представники органів державної влади та релігійних організацій у результаті дискусій дійшли спільної думки про те, що релігійна і світська освіта та наука не можуть бути розділені непроникною стіною. Розглядаючи

пройдений шлях, можна стверджувати, що у справі просвітництва і виховання світська школа і церква зближуються у питаннях взаємної співпраці [1, 13]. Про можливість позитивного розв'язання проблеми свідчить практика навчального процесу в багатьох країнах світу, а головною складністю є багаторічна ізоляція духовної школи.

Варто наголосити на значенні церкви у формуванні духовності та моральності нашого суспільства. Як зауважує більшість церковнослужителів, духовний вакуум, штучно створений у минулі десятиліття, сьогодні поступово заповнюється зовсім не моральними цінностями, що стоять далеко поза основ релігійних віровчень, тому церква, держава, система освіти повинні допомогти нашій молоді у формуванні моральних життєвих засад. Необхідно, щоб система освіти спиралася на світогляд, в основі якого були б духовні цінності, духовні і моральні орієнтири. Духовенство вважає необхідним, беззаперечним та важливим виховання молоді у любові до Бога, адже наше цивілізоване майбутнє залежатиме від рівня моральності та духовності підрастаючого покоління.

На сьогодні відбувається розвиток духовної освіти за алгоритмом, закладеним останніми роками: розширюється та вдосконалюється система навчальних закладів, велика увага приділяється підготовці науковців та викладачів, проводиться робота з налагодження міжнародних міжвузівських відносин, простежується прагнення активно впливати на світську систему освіти. Показовим є той факт, що церква намагається максимально впливати на всі сфери суспільного життя, а не тільки освітню, водночас внутрішня діяльність вважається справою лише церковною.

Отже, в Україні постає унікальна за значенням, змістом і формами діяльності система релігійної освіти та науки, що базується на культурно-історичному досвіді українського народу в його органічному поєднанні з найновішими досягненнями сучасної науки, культури і соціальної практики. До неї поступово входить усе передове й прогресивне, вивірене досвідом багатьох країн світу, зокрема європейських. Теоретичні та практичні освітні та наукові напрацювання релігійних інституцій переконливо доводять беззаперечне їх значення в сучасному українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко В. Світська школа і Церква в сучасній Україні: у пошуках співпраці / В. Бондаренко // Освіта. – 2005. – № 45. – С. 13.
2. Любащенко В. Що таке ЄААА? / В. Любащенко // Людина і світ – 2001. – № 5. – С. 41–45.
3. Перелік спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань. – Режим доступу : <http://www.vak.org.ua/specrada3.php>.
4. Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2010 р.). Дані Державного комітету у справах національностей та релігій. – Режим доступу :

<http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2010>.

5. Церква в українському суспільстві. Матеріали соціологічного дослідження / [авт. кол.: В. П. Перебенесюк (кер.-ред.) та ін.]. – К. : «ВІП», 2004. – 52 с.

РЕЗЮМЕ

А. А. Кислый. Религиозное образование и наука в Украине: современное состояние и тенденции развития.

В статье рассмотрена система религиозного образования и науки в Украине. Раскрыто ее современное состояние, определены основные пути развития в общественной среде. Проанализирована проблема соотношения религиозного и светского образования и науки в Украине.

Ключевые слова: религиозное образование, духовные учебные заведения, богословие, христианская этика.

SUMMARY

A. O. Kysliy. Religious Education and Science in Ukraine: the Modern State and Tendencies of Development.

In the article the system of religious education and science in Ukraine is considered. Its modern state opens up and the basic ways of development in a public environment are determined. The problem of correlation of religious and society education and science in Ukraine is analyzed.

Key words: theological education, spiritual educational institutions, theology, christian ethics.